

## ВІД ІСУСА ДО ХРИСТА: МЕТАМОРФОЗА МЕСІАНСЬКОЇ ІДЕЇ

*Коло питань, пов'язаних з витоками християнства, зародженням і формуванням його віровчення, існуванням християнства на ранньому, дособорному етапі, проблема особи його засновника завжди хвилювали не лише християнознавців, не лише тих науковців, хто в той чи інший спосіб був дотичний до них у своїх дослідженнях, а й суспільство загалом. Однак, при всьому цьому, в Україні, і саме в академічному ключі, ці проблеми є не дуже розробленими, так що тих дослідників, які ними займаються нині, можна, як кажуть, «перерахувати на пальцях». Здебільшого цю прогалину в українському релігієзнавстві й понині традиційно продовжують заповнювати інформацією з колишніх радянських і сучасних російських наукових видань, висновками російських християнознавців. Сучасні академічні християнознавчі студії переважно охоплюють період від X століття (і саме від часу запровадження християнства в Київській Русі) і до нашого часу, розрізняючись за конфесійною ознакою, віддаючи перевагу, по-перше, православній, католицькій і протестантській тематикам (і то в межах України), по-друге, новітнім християнським течіям, а по-третє, трансформаціям християнського віровчення на сучасному етапі. Безперечно, праці українських релігієзнавців, присвячені вивченню означених вище тем є ґрунтовними, багатими на свіжі наукові висновки і, треба сказати, надто перевершують постановками проблем, методологічними підходами і головне – змістом і висновками ті, які виходять з-під пера тих же російських вчених. Але, при всьому цьому, що стосується християнських витоків і дособорного християнства українські християнознавці прислужуються почасти застарілими, помилковими, необ'єктивними положеннями радянської і російської академічної христології, хоча й тут є такі, які заслуговують уваги й пошанування щодо своїх висновків.*

---

\* Павленко Павло Юрійович – доктор філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

*Між тим, сьогодні перед українською християнологією (і зокрема христологією), як світовою взагалі, залишається ще ціла низка нез'ясованих питань, основними серед яких є такі:*

- 1. нерозкритим ще залишається палестинське християнство як релігійна система, що заснована безпосередньо Ісусом з Назарету і по його смерті поширювана його апостолами;*
- 2. належить ще дослідити те, чому, власне, Ісусове чи палестинське християнство, яке постало, як складова іудаїзму і яке мало чітку іудейську етнічну матрицю і, виходячи з того, що саме воно виявилось реалізацією месіанських очікувань іудеїв на межі I ст. до н.е. – I ст. н.е., вже з другої половини II століття втрачає свою вагу, поступаючись домінуючій (і до того ж не санкціонованій ні самим засновником, ні палестинськими апостолами) течії, родоначальником якої постав діаспорний іудей і римський громадянин Савл із Тарсу, відомий нам, як апостол Павло? Цей момент вплинув на всю подальшу долю християнства, спрямувавши його розвиток, оформлення його віровчення абсолютно за іншою, не-Ісусовою, схемою, вивівши назавжди християнство з орбіти іудаїзму й іудейської культури і перетворивши його на самодостатню, і до того ж світову, релігію, в якій вже не було місця для іудеїв як тих, для кого ця система передусім і була призначена;*
- 3. не до кінця розкритою є також і етнокультурна атмосфера, в якій формувалося первіснохристиянське віровчення;*
- 4. по суті, не розкритим залишається феномен самої постаті Ісуса Христа, його харизматичність, його, так би мовити, месіанські якості.*

*Однією зі спроб вирішення цих складних питань ми присвячуємо і це наше дослідження.*

**Основний зміст статті.** Ісус з Назарету не ставив за мету створювати нову релігійну систему. Вся його діяльність відбувалася в межах іудаїзму і регламентувалася законами й положеннями іудаїзму. Нічого ні антиіудейського, ні тим паче антиєврейського, і то вже на рівні новозавітного канону, не можна віднайти ні в його проповідях, ні загалом в його ставленні до Тори, оскільки він сам був і етнічним євреєм, і правовірним іудеєм. Якщо ж християнська традиція й подає Спасителя в явних антиіудейських тонах (і передусім на рівні Євангелій),

то це відбулося з того часу, коли, по-перше, християни з язичників вже кількісно домінували в Церкві, а по-друге, коли іудеохристиянство (розумій – Ісусове християнство) стало гнобитися еллінохристиянством<sup>1</sup> [1], а через декілька століть було вже офіційно засуджене, як єресь і заборонене.

Одним зі смертельних ударів по іудеохристиянству був закон імператора Константина Великого від 7 мартіуса (лат. – Martius) (по-нашому 7 березня) 321 р. про святкування по всій імперії, як священного дня християн, першого дня тижня, цебто неділі. «Наказується всім міським властям і мешканцям міст перебувати в спокої у вельмипошанований День Сонця, а ремісникам – зачиняти свої майстерні. Але ті, що живуть в сільських місцевостях і які займаються сільським господарством можуть вільно трудитися, оскільки часто трапляється, що це найкращий день для посіву і посадки винограду...».2[2] Видавши цей закон, у такий спосіб імператор власноруч скасував не просто четверту заповідь Декалогу, а й головну святиню іудеїв та іудеохристиян – їхній Священний день (незважаючи на те, що для іудеохристиян перший день тижня був днем пам'яті про воскресіння Ісуса Христа, вони його таки не святкували за зразком суботи, як, певною мірою, це є сьогодні, принаймні у католицизмі і православ'ї).

Згодом Лаодикійський собор<sup>3</sup>[3] узаконив і поглибив цей імператорський едикт. Так, серед ухвалених канонів собору фіксується наступне: «Не личить християнам іудействувати і в суботу святкувати, але працювати їм у цей день, - а День Господній (тут розуміється неділя як День Воскресний — П.П.) переважно святкувати, якщо можуть, як християнам. Якщо ж будуть виявлені ті, що іудействують, нехай буде анафема від Христа» (Правило 29). По суті, Лаодикійський собор самовільно закріпив назву «День Господній» за неділею (як першим днем тижня за єврейським календарем), нехтуючи положенням Святого Письма про те, що споконвічно «днем Господнім» (точніше «днем Яхве») називається субота (Іс. 58:13-14). Навіть в Новому Завіті нічого не сказано, з одного боку, про те, що віруючі *не повинні шанувати суботу*, а з іншого – що

---

1[1] Перша християнська згадка про іудеохристиянство як єресь відноситься до 2-ї пол. II ст. і знаходиться в трактаті Іринія Ліонського «Проти єресей» (I, 26; III, 21 (іудеохристияни тут проходить під назвою «ебіоніти»)).

2[2] Цит. за: Руководство к Библии. Краткие чтения для семьи и общества об основах христианской веры. – Boise-Idaho-Oshawa-Ontario, 1968. – С. 83.

3[3] Точна дата проведення собору невідома. Відбувся можливо в 343 р., хоча не виключено, що й набагато пізніше (існує версія, що собор відбувся близько 360 р.).

вони мусять особливим чином *святкувати перший день тижня* (тобто неділю), не кажучи вже про те, що ні Старий, ні Новий Завіти не дають дозвіл на правку четвертої заповіді Декалогу, тобто заміни в ній *суботи* на *неділю* (переносу «Дня Господнього» з сьомого на перший день тижня).

Незважаючи на те, що Лаодикійський собор був лише помісним собором Фрігійської церкви, рішенням VI Вселенського собору (кін. VII ст.4[4]) підтверджена канонічність і обов'язковість до виконання постанов ряду помісних соборів, у тому числі й Лаодикійського. Відтак, офіційна Церква зафіксувала положення про заборону у будь-який спосіб християнам «іудействувати». Це була фінальна крапка, яку паулінізм поставив на історичному поступі іудеохристиянства, знищив його остаточно.

Надалі Ісусове чи палестинське християнство, разом з іудаїзмом, констатується безбожжям. А той, хто відпав в іудейство (розумій – іудеохристиянство) і повернувся назад в лоно Церкви (розумій до Павлового еллінохристиянства) мусить розкаюватися впродовж усього свого життя, бо ж такий гріх не прощається, принаймні тут на Землі. «Великий Григорій Нисський в 1-му (2-му) правилі говорить: той, хто довільно зрікся віри в Господа нашого Ісуса Христа і приєднався до іудейства, або язичництва, або маніхейства, або ж до іншого якогось з багатьох видів безбожництва, але потім розкаювся, повинен здійснювати каяття протягом всього свого життя: бо такому не дозволяє ніколи під час здійснення таємної молитви разом з вірними поклонятися Богові, але він повинен і молитися наодинці, і бути цілком відчужений від причащення Св. Таїн, і (лише) при настанні смерті повинен причаститися Божественних Дарів; і, якщо дужче сподівання станеться йому залишитися в живих, має бути знову підданий тим же епітиміям на все життя, не сподобляючись Св. Таїн до відходу свого» (Початок літери А: Розділ 1. Про тих, хто відрікся від віри довільно // Матфей Властарь. Алфавітна Синтагма).

Християнину забороняється навіть заходити до іудейської синагоги чи молитовного будинку іудеохристиян, бо ж молитва іудея та іудеохристиянина прирівнюється до служіння веліару, тобто дияволу, і навіть діти таких осіб ніколи не можуть бути охрещені. «64-е (65-е Апостольське правило): Того, хто входить до синагоги іудейської або еретичної для молитви з кліриків викидає, а з мирян відлучає; бо яка, як говорить Апостол, згода Христова з веліаром, або яка

---

4[4] Відбувся в 630 р. у Константинополі.

частка вірному з невірним?5[5]» (Початок літери А: Розділ 2. Про Целестія // Матфей Властарь. Алфавітна Синтагма). І ще: «Якщо відкриється, що деякі, які ... з невідання були охрещені і прикидаються, ніби чинять властиве християнам, а таємно тримаються іудейських звичаїв і обрядів, то не повинні входити в церкву, не повинні удостоюватися жодного спілкування і діти їхні не мають бути знаменовані божественним хрещенням, не дозволено їм придбавати християнського раба, але вони мають бути примушені відкрито жити за єврейською релігією (тобто мусять залишити християнство – П.П.)» (Початок літери В: Розділ 4. Про хрещених з іудеїв // Матфей Властарь. Алфавітна Синтагма).

Ось якими словами описує іудеохристиян (ебіонітів) Евсевій: «Лукавий демон, безсилий знищити любов до Христа, Сина Божого, знайшов слабкий бік у людей і забрав їх у своє володіння. Перші християни влучно прозвали їх евіонітами.6[6] Уява їхня про Христа була убога й низька. Вони вважали Його простою людиною, як всі, який за одну свою етичну висоту визнаний праведником. Народився він від шлюбного спілкування Марії та її чоловіка. Потрібно повністю дотримуватися обрядів, яких вимагав Закон; на їхню думку, однією вірою в Христа і життям за вірою вони не спасуться. Інші, поряд з ними, що носять те ж ім'я, згаданих безглуздостей уникнули. Вони не заперечують, що Христос народився від Діви й Духу Святого, але у згоді з першими не визнають предвічного існування Христа, Слова і Премудрості Божої, ці теж скрутили в нечесті перших, тим більше, що вони так само старанно виконували всі вимоги обрядового Закону. Вони вважали, що Послання апостола Павла мають бути зовсім знехтувані, обзивали його відступником, читали лише так звану «Євангелію від Євреїв», а іншими книгами нехтували. Зберігали, подібно до іудеїв, суботу й інші іудейські звичаї, але шанували, майже як і ми, Господні дні і пам'ять Воскресіння, яке спасло нас. Тому й отримали вони прозвання

---

5[5] 2 Кор. 6:15.

6[6] Ебіоніти (від євр. }Oy:be) ('ebuðwn) – буквально «жебрак», «нужденний», «бідний», «неімущий», «убогий») – одна з самоназв палестинських християн чи іудеохристиян. Незважаючи на те, що Евсевій називає *ебіонітів* еретиками, витлумачує цю назву, як ту, якою, мовляв, «правдиві» християни називали іудеохристиян, проте сам ап. Павло називає християн *ебіонітами*. «І пізнавши ту благодать, що дана мені, - пише він, - Яків, і Кифа, і Іван ... подали мені та Варнаві правиці спільноти, щоб ми для поган працювали, вони ж – для обрізаних, тільки щоб ми пам'ятали про *вбогих...* (tw<sup>1</sup>/<sub>2</sub>n ptwxw<sup>1</sup>/<sub>2</sub>n (від ptwxo;ĵ (ptōchōs) – П.П.)» (Гал. 2:9-10).

«евіоніти», що вказувало на убогість їх розуму: адже в євреїв так звать жебраків» (Евсевій Кесарійський. Церковна історія II, 27 (1)-(6)).

Так чи інакше, але історик практично вірно дає характеристику іудеохристиянства. Щоправда, він чомусь не згадує ще про один притаманний для нього віроповчальний параметр – обстоювання в душі Тори ідеї строго монотеїзму, згідно з якою існує лише один Бог, який в новозавітному вченні проходить під назвою Бог-Отець. Ні Син, ні Дух Святий не є подібними, рівними чи єдиносутніми до Отця. Іншими словами, іудеохристиянство не сповідувало ідею про Трійцю (в IV ст. на цьому зауважив александрійський священник Арій, однак, як і вся іудеохристиянська традиція, його антитринітарне вчення було також засуджене як ересь Першим Вселенським собором 325 р.).

Незважаючи на той факт, що,

- ї по-перше, не паулінізм, а саме іудеохристиянство було течією, заснованою Ісусом з Назарету;
- ї по-друге, виразниками християнської традиції виступали саме палестинські апостоли як безпосередні учні Христа, а не апостол Павло, який перебував у постійній конфронтації з палестинськими апостолами;
- ї по-третє, месіансько-есхатологічні ідеї виникли і формувалися в надрах саме іудейства, а не язичництва;
- ї по-четверте, Галілеянин, подаючи себе іудейським Месією чи Машіахом і зауважуючи, що він є «посланий *тільки*<sup>7[7]</sup> до овечок загинулих дому Ізраїлевого» (Мт. 15:24), а не до язичників (!);
- ї по-п'яте, за рішеннями Єрусалимського апостольського собору прилучення язичників до християнства мусить відбуватися через іудейський обряд прозеліта, тобто шляхом прилучення їх до іудаїзму, в межах якого існувало, мислило, ідентифікувало та самоусвідомлювало себе Ісусове християнство;
- ї по-шосте, Галілеянин, проповідуючи своє євангельське віровчення, не ставив за мету започатковувати в іудейському середовищі якусь «свою» течію чи взагалі створювати відмінну від іудаїзму нову й самодостатню

---

<sup>7[7]</sup> Курсив наш.

релігійну систему;

ї ну і наостанок, по-сьоме, виходячи з того, що жодним чином ніде ні на рівні євангельських текстів, ні загалом в християнській літературі перших століть не оговорюється, що з часом відбудеться якийсь дрейф від початкового Ісусового християнства до Павлового, від іудеохристиянства до паулінізму, та ще й із суворою заборонаю першого як єресі (1), із домінуванням язичницьких традицій в Павловому християнстві (2), із подачею вже саме Павлового, еллінохристиянства чи християнства язичників як істинного (3), із висвітленнями самої постаті Ісуса з Назарету в межах такого язикохристиянства, як Спасителя всього людства (4),

все зводиться до того, що саме апостолом Павлом був започаткований рух до заперечення палестинської апостольської традиції, до знищення оригінального Ісусового християнства, до перетворення Ісуса на культове божество з притаманними для язичництва атрибутами поклоніння, словом, до виникнення язичницького культу якогось Христа, який, по суті, вже не мав нічого спільного ні з іудеохристиянством (бо ж воно вважалося єрессю), ні тим паче з єврейсько-іудейською традицією, яка подавалася у вкрай негативному контексті (євреї й іудеї висвітлювалися найголовнішими ворогами Спасителя, а відтак – обстоювалися ворогами християнства). Подальші культотворчі тенденції не обійшли навіть самих апостолів, а також іудейських пророків та визначних постатей Старого Завіту – всі вони в цьому культі Христа посіли місця якихось напівбогів чи небожителів.

Заснована апостолом Павлом християнська релігія стала подавати євангельську звістку як «добру новину» для язичників, в якій іудеї висвітлювалися в образі колективного ворога Христа, а постать самого Ісуса подавалася в тонах близьких і зрозумілих язичнику, починаючи із запровадження грецьких імен і термінів на рівні самих Євангелій. Відтак, якщо палестинські апостоли проповідували віру в Месію Ізраїлю, яким виявився деякий тесля з Назарету на ім'я *Сшу* чи *Сшуа*<sup>8[8]</sup>, то паулінізм обстоював віру в Спасителя

---

8[8] *Й'гошуа* чи *Єгошуа* (євр.  $\acute{a}(U\$Oh^{\circ}y (Y^{\circ}h\acute{o}wsh\acute{u}wa')$  чи  $\acute{a}(u\$Oh^{\circ}y (Y^{\circ}h\acute{o}wsh\acute{u}'a)$  – букв. «Яхве (Єгова) спасає (допомагає)». У часи Ісуса Христа останнє вимовлялося як *Сшуа* ( $\acute{a}(U\$cy)$ , а інколи навіть просто – *Сшу* (швидше за все, це варіант галілейської вимови). Зазначимо, що ім'я засновника християнства, певно, із-за того, що так звали спадкоємця Мойсея Осію сина Навиногого (Чис. 13:16), відносилось до найпоширеніших у той час єврейських імен.

всього людства. Подібна пауліністична постановка питання затирала не лише єврейсько-іудейське розуміння самого поняття *Месія* чи *Машиах*<sup>9</sup>[9], віднайшовши йому грецький відповідник – *Христос* чи *Христос*<sup>10</sup>[10] (замість того, аби передати його транслітерацією, тим паче, що таке слово в грецькій мові вже було – Μεσσίας), а й навіть еллінізувало його ім'я, перетворивши на якогось *Ісуса*.<sup>11</sup>[11] В такий спосіб *Ісус Христос*, з одного боку, вже не був отим єврейським *Єшуа Га-Машиахом*, бо ж він став якщо не якимсь греком, то, принаймні, представником елліністичного світу, по суті, язичником, а з іншого боку – в параметрах богослужбової практики на зрозуміле божество, культів яких в греко-римській традиції було чимало, в тому числі й східного походження, які еллінізм з успіхом «підганяв» під себе.

Під виглядом християнства постає елліністична у своїй основі релігійна система – система, віровчення й культ якої обумовлені елліністичною світоглядною системою координат, при чому з явним антиіудейським і антиєврейським контекстом. Паулінізм, відірвавши месіанське вчення Галілеянина від іудейського коріння і штучно прищепивши його до еллінізму, скоїв у такий спосіб непоправний злочин: по-перше, уможливив для язичників спасіння через *Христа* (точніше через еллінохристиянського *Ісуса Христоса*), а

---

9[9] αἰγιῶν (mâshîyach) – букв. «Помазанець», а в широкому значенні – «Спаситель», «Визволитель», тобто Месія (у грецькій транскрипції – Μεσσίας).

10[10] Χριστός (Christōs) – це грецький еквівалент єврейського αἰγιῶν (mâshîyach) і означає також «Помазанець».

11[11] Ἰησοῦς, Ἰησοῦς (Iēsōus). Принаймні таким іменем перекладає Септуагінта єврейське ім'я *Й'гошуа* чи *Єгошуа* (приміром див. в перекладі XXL текст з Книги Вихід 17:9-10). Втім той факт, що ім'я *Ісус* є грецьким відповідником єврейського *Й'гошуа* чи *Єгошуа*, не говорячи вже про галілейську його форму – *Єшу*, достеменно встановити не вдається (не говорячи вже, що власні назви й імена зазвичай не перекладаються, бо ж тоді ми б мали суцільну плутанину, особливо на рівні імен, що в принципі ми й маємо, зокрема на прикладі біблійних перекладних версій, коли в різних мовах одне й теж само ім'я перекладається відносно тієї культури, мовою етносу якого здійснюється переклад). Щодо євангельського Спасителя, то тут справа в іншому – йдеться не просто про переклад на рівні імен, а наявний дрейф розуміння самої особи Назарянина від єврейського його розуміння до уявлень про нього з позицій елліністичної культури, по суті, справу маємо з процесом навмисного огречення, еллінізації його походження, його діяльності, його віровчення, ідеї Євангелії. А коли ім'я *Ісус* було не просто подібним до ряду співзвучних з ним грецьких імен, бо ж і саме було грецьким, то от воно й виходить, що євангельський Спаситель отримує разом із грецьким титулом собі вже й грецьке ім'я – *Ісус*, стаючи в такий спосіб звичайнісіньким греком, а значить – Спасителем язичників.



по-друге, в такий спосіб не просто заперечив *Месію* чи *Машиаха* євреїв, а відбрав в іудеохристиян право на спасіння через свого *Єшуа Га-Машиаха*, а в ширшому значенні – зламав саму іудейську ідею про *Машиаха*. Саме тому пауліністичні тенденції до універсалізації Євангелії в подальшому спричинили те, що іудео християнство, як Ісусове християнство, було знищене, а видозміна паулінізмом Ісусового християнства на Павлове не просто перекреслила історію першого, а й свідомо сфальсифікувала її. Відтак, згідно з паулінізмом, істинним християнством є християнство у версії Павла — еллінохристиянство, хоча прямо на цьому ніде не зауважується. Задля цього тенденційно були відібрані відповідні християнські тексти, в тому числі й євангельські, якими, назвавши їх канонічними, обґрунтували паулінізм як істинне християнство, водночас заклеївши іудеохристиянство як єресь.

Сьогодні з усією впевненістю можна констатувати, що Ісусового християнства не існує. Існує інше – Павлове, яке подається, як Ісусове, але яке спільного з ним нічого не має, і то вже на тій підставі, що, за словами самого апостола Павла, його християнство є християнством язичників (і для язичників) (1 Тим. 2:7).

І якщо есхатологія іудеохристиянства із зрозумілих причин базувалася на тогочасній іудейській есхатології, то пауліністична есхатологія – це вже окрема доктрина про спасіння язичників, всього людства, але без євреїв. «Впродовж усієї старозавітної історії, - слушно зауважує відомий дослідник початків християнства М.Поснов, - відбувається приготування людського роду до Христа: в іудействі готувалося спасіння для іудейства, а в язичництві – спасіння для людства».12[12] Таким чином, за М.Посновим, ідея спасіння іудейства (розумій і іудеохристиян) - то щось одне, а спасіння язичництва – щось зовсім інше. По суті це означає, що, у світлі пауліністичної традиції, іудаїзм та іудеохристиянство являють собою одне й те ж саме і що готувалося ними винятково «спасіння для іудейства».

Примітно, що за такої постановки питання не тільки справа Ісуса Христа подається пауліністичною традицією як реалізація ідеї спасіння язичницького світу, а й він сам постає вже і не євреєм, і не іудеєм. Проте і перше, і друге в тодішньому іудейському середовищі навряд чи могло статися, тому що будь-хто, хто зневажає Тору за подібне богохульство, мусить бути проклятий і страчений

---

12[12] Поснов М.Э. Гностицизм II века и победа Христианской церкви над ним. – К., 1917. – С. 27.

(Лев. 24:15-16; Чис. 15:30-31). Ісус ніяк не міг бути грішником вже хоча б із тієї причини, що для якоїсь частини іудеїв він був Месією. А Месія, за визначенням, не може бути боговідступником, оскільки однією з головних ознак розпізнавання Месії постає якраз його праведність: він, приводячи у відповідність до закону життя всього іудейського суспільства, не просто відроджує Ізраїль у силі і славі царя Давида, а розбудовує його як Царство Боже на Землі. Критерієм праведності в єврейській релігії, як відомо, виступає винятково її Святе Писання. Відтак версія Ісус-вільнодумець чи Ісус-неіудей тут не проходять взагалі, бо ж у протилежному разі грішник чи формальний іудей перестає бути іудеєм, а це означає, що і *de facto*, і *de jure* може бути лише лже-Месією. Втім те, що Ісус є істинним Месією Ізраїлю визнає й паулінізм (і праці апостола Павла є найяскравішим цьому доказом). Відтак перші дві версії - хибні.

Тепер стосовно версії Ісус-неєврей. Справді, Ісус за походженням був галілеянином, але це аж ніяк не означає, що він не був етнічним євреєм чи іудеєм за вірою. Між тим, саме його галілейське походження часто обігрується в сучасному християнстві з метою в такий спосіб обґрунтувати ідею про Назарянина як Спасителя всього людства. Відтак за такої розкладки він перестає бути єврейським Визволителем *Єшуа Га-Машиахом* і перетворюється на якогось *Ісуса Христоса*, який для іудеїв є незрозумілим, далеким, а тому й неприйнятним. Ми повинні у зв'язку з цим усвідомити, що правовірні іудеї (в тому числі й іудеохристияни) не можуть визнати своїм Спасителем якогось грека, а чи ж огреченого єврея. Для іудеїв (принаймні для палестинських – точно) будь-які аргументи на користь того, що *Ісус Христос* є обіцяним Месією Ізраїлю є непереконливим і неприйнятними виходячи вже з того, що його ім'я й титул виглядають по-язичницькому – звучать не по-єврейському, а по-грецькому.

Тут слід принагідно обмовитись, що ця проблема спричинена не так апостольською проповіддю Павла і його бажанням навернути в християнство разом з євреями й язичників, як пізнішим процесом масового навернення до Церкви останніх і їх кількісною перевагою над віруючими з іудеїв. Воно й справді з часом так стало виглядати, що Той, хто позиціював себе як єврейського Месію, насправді більше був подібним тепер на Спасителя язичників. Аналогічна ситуація згодом спровокувала й певну корекцію світоглядних засад християнського віровчення: паулінізм (еллінохристиянство), відібравши в іудеохристиянства статус офіційного християнства, разом з цим по-іншому став подавати особу й справу Назарянина, витлумачуючи його переважно вже як Спасителя насамперед язичників, а не лише євреїв, мотивуючи це тим, що, мовляв, євреї у переважній масі своїй не визнали його своїм Месією. Це дає нам

чітке розуміння того, чому на рівні канонічних Євангелій, зокрема Євангелії від Івана, існують смислові нісенітниці, на кшталт того, що, з одного боку, саме *іудеї постійно переслідують Ісуса, намагаючись вбити його*<sup>13</sup>[13], а з іншого – протидіють проповіді апостолів (про це докладно вже йшла мова вище).

Як на нас, то це зроблене свідомо і винятково з однією метою – викликати, по-перше, антиіудейські настрої серед еллінохристиян, а по-друге – в такий спосіб вивести Ісуса Христа з єврейсько-іудейської орбіти й остаточно закріпити за ним статус Спасителя язичників, всього людства. Для цього вдало обіграється саме галілейське походження Назарянина.

Якби насправді Ісус етнічно не був євреєм, то в такому разі дуже просто було б заперечити і його псевдомесіанство і всю його справу, оскільки Месією, згідно з іудейським віровченням, може бути лише єврей, і не просто єврей, а нащадок єврейського царя Давида. А між тим цього якраз ніхто й не заперечував і передусім Талмуд. Якби Ісус не був євреєм, а язичником (не суть важливо – галлом, кельтом, галичанином, гуцулом, арієм чи ще там кимось), то навряд чи він був би тоді іудеєм. А якщо він не іудей, то який, в такому разі, з нього, власне, Месія Ізраїлю? Тоді й справді все грає на користь того, як то видно на підставі Євангелії від Івана, що Спаситель перебуває у конфронтації з усіма (!) іудеями, бо ж він намагається переконати іудейський загаль в тому, що виглядає для них неприйнятним, чужим, більше того – злом і гріхом, а саме: що він є Месією світу і Спасителем язичників (народів, всього людства), проповідником, який, всупереч Святому Письму, повчає про повне зречення земного, обстоювання незрозумілих для іудаїзму норм – віровчення про якихось духовних іудеїв і про якесь духовне обрізання, а головне – про якийсь духовний Ізраїль, в якому більшість членства відведено язичникам.

*Ісусове християнство мислило себе, з одного боку, месіанською течією в межах тогочасного іудаїзму, а з іншого – розуміло себе завершальним етапом розвитку іудейської релігії, її кінцевим пунктом.* Власне, в цьому контексті і назву «християнство» слід вживати доволі умовно, бо ж, як відомо, жодних назв ні Ісусові апостоли, ні загалом палестинські віруючі до себе не застосовували – будучи євреями, всі вони були іудеями за вірою. Це сталося десятиліттям пізніше і саме в еллінохристиянському середовищі. Еллінохристияни, які пізнали християнство цілком самостійно від іудеїв, а відтак, не знаючи ні догматичного, ні релігійно-історичного значення іудейського терміну «Месія», прийняли його

---

13[13] Ів. 5:16-19; 7:1, 19.

грецький еквівалент (Христос<sup>14[14]</sup>) за власне ім'я, утворивши від нього собі назву – *християни* (від грецьк).φ-Ιουαίτιρξ.

Закріплення за Ісусом із Назарету назви «Христос» суттєво відкоригувало не лише уявлення про його особу і місію, а позначилося на всьому подальшому поступі його віровчення, якщо не сказати інакше – вплинуло на ті метаморфози його віровчення, які зрештою призвели до домінування у світі пауліністичного універсального християнства, домінування, яке ознаменувало заперечення іудеохристиянства як віроповчальної системи, заснованої Ісусом із Галілеї – по суті, кінець історії Ісусового християнства.

---

14[14] Незважаючи на те, що грецьке слово Христос, Χριστός (Christōs) є перекладом, смисловим еквівалентом єврейського слова מָשִׁיחַ (māshîyach) – букв. «Помазанець», а в широкому значенні – «Спаситель», «Визволитель», тобто Месія (у грецькій транскрипції – Messîçaj), воно не може цілком відповідати за значенням єврейському «Месія», оскільки в грецькій традиції за ним закріплений дещо відмінний смисл. Так, якщо в єврейській традиції, принаймні часів Ісуса Христа, термін Месія означав очікуваного Визволителя і відбудовника Ізраїлю, могутнього царя, харизматичного лідера, політичного вождя, який до всього мав від Всевишнього ще й надприродні якості і характеристики, на яких наголошує іудейське Писання, то грецький «Христос» є лише «помазаним» на царство царем, при всьому тому, що саме словом Χριστός перекладаються місця з מָשִׁיחַ (māshîyach) в Септуагінті. По суті, грецький еквівалент вихолощений від того змісту, який закріплений за єврейським «Месія». Загалом незрозуміло, навіщо треба було перекладати єврейське слово «Месія» саме «Христос», коли в грецькій мові існував його транслітерований відповідник – Messîçaj?

## А н о т а ц і ї

У статті **Павленка П.Ю.** «Від Ісуса до Христа: метаморфоза месіанської ідеї» доведено, що християнство за задумом свого фундатора замислювалося етнічною (єврейоцентричною) релігійною системою; обґрунтовано, що оригінальне Ісусове християнство (іудеохристиянство) мислило себе в контексті іудаїзму, в єврейському культурному полі, оскільки подавало себе месіанською течією в межах тогочасного іудаїзму, розуміло себе завершальним етапом розвитку іудейської релігії, її кінцевим пунктом, натомість еллінохристиянство обстоювало віру в Христа, ґрунтуючи її здебільшого на засадах грецької філософської думки, елліністичного світогляду та римського космополітизму, більше того – універсалістське християнство чи

еллінохристиянство водночас формувалося ще й на запереченні єврейоцентричної іудеохристиянської традиції, по суті, на запереченні оригінальної апостольської традиції.

*Ключові слова:* іудеохристиянство, еллінохристиянство, паулінізм, Ісус Христос, Месія, іудаїзм, Тора, антисемітизм.

В статті **Павленко П.Ю.** «От Иисуса ко Христу: метаморфоза мессианской идеи» доказано, что христианство по замыслу своего основателя задумывалось этнической (еврейоцентричной) религиозной системой; обосновано, что оригинальное христианство Иисуса Христа (иудеохристиянство) мыслило себя в контексте иудаизма, в еврейском культурном поле, поскольку подавало себя мессианским течением в пределах тогдашнего иудаизма, понимало себя завершающим этапом развития иудейской религии, ее конечным пунктом. Эллинохристианство же напротив – отстаивало веру в Христа, базируя её преимущественно на греческой философской мысли, эллинистическом мировоззрении и римском космополитизме, более того – универсалистское христианство или эллинохристианство вместе с тем формировалось еще и на отрицании еврейоцентричной иудеохристианской традиции, по сути, на отрицании оригинальной апостольской традиции.

*Ключевые слова:* иудеохристианство, эллинохристианство, паулинизм, Иисус Христос, Мессия, иудаизм, Тора, антисемитизм.

The article of **Pavlo Pavlenko** «**From Jesus to Christ: metamorphosis of the Messianic idea**» proves that Christianity was designed by its founder as a ethnic (Jewish-centric) religious system; article argues that the original Christianity of Jesus Christ (Judeo-Christianity) realized itself in the entirely Judaism's context, in the Jewish cultural milieu presented itself as a messianic movement within Judaism of that time, perceived itself as a culminating stage of the development of Jewish religion. On the contrary to Judeo-Christianity, Hellene-Christianity asserted faith in Christ mostly grounded on the foundation of the Greek philosophical thought, Hellenistic and Roman cosmopolitan view. Moreover, universalist Christianity or Hellene-Christianity forged simultaneously with denial of Jewish-centric and Judaic-centric legacy, actually, side by side with rejection of the original Apostolic tradition.

***Keywords:** Judeo-Christianity, Hellene-Christianity, Paulinism, Jesus Christ, Messiah, Judaism, Torah, anti-Semitism.*

---